

ÅRSMELDING 2018

NETTVERK FOR
GMO-FRI MAT OG FØR

INNHold

- 04** Leder
- 06** Hovedaktiviteter i Nettverk for GMO-fri mat og fôr
- 17** Viktige hendelser på genteknologiområdet 2018
- 23** Foreningen og medlemsorganisasjonene
- 25** Styret og styrets arbeid

LEDER

2018 ble et år preget av debatt om framtidig regulering av GMO, både i Norge og i EU. Nettverk for GMO-fri mat og fôr deltok både i debatten om den faglige forståelsen av nye genteknologiske metoder, og i spørsmålet om hvordan de bør reguleres.

Debatt om genteknologiloven

I desember 2017 foreslo et flertall i Bioteknologirådet en oppmykning av genteknologiloven. Flertallet ønsker å differensiere regelverket ved å nivådele godkjenningskrav, der den genetiske endringen og egenskaper til produktet avgjør om det er tilstrekkelig med meldeplikt eller behov for en grundigere vurdering og godkjenning.

Nettverket ønsker å videreføre dagens lov med en sak til sak behandling. Det er imidlertid behov for å oppdatere regler og metoder for risikovurderinger i takt med utviklingen av nye genteknologiske metoder. Dette er viktig for å sikre at loven gir en effektiv og fleksibel forvaltning på genteknologiområdet.

Offentlig utvalg om nye genteknologiske metoder

I september 2017 ba Nettverk for GMO-fri mat og fôr regjeringen om å sette ned et offentlig utvalg for å vurdere innføring og bruk av de nye genteknologiske metodene. Vi understreket at utvalget må være bredt sammensatt for å kunne gi et best mulig beslutningsgrunnlag for myndigheter, næringsaktører og forbrukere. I desember 2018 foreslo Bioteknologirådet også at regjeringen setter ned et offentlig utvalg for å arbeide videre med problemstillingene knyttet til rådets ulike forslag til endring av genteknologiloven.

EU-dommen om framtidig regulering

25.juli avga EU-domstolen sin kjennelse i spørsmålet om regulering av genredigerte organismer. Domstolen

slo fast at alle organismer som er fremkommet ved bruk av CRISPR-metoden eller andre nye genteknologiske metoder skal behandles som GMO-er og skal reguleres gjennom EUs utsettingsdirektiv. Det medfører blant annet at også genredigerte organismer må kunne spores og merkes. EU-dommen er i tråd med de prinsippene årsmøtet i Nettverket vedtok i mars 2017. Den er også i tråd med næringskomiteens enstemmige merknad ved behandling av landbruksmeldingen april 2017.

Kunnskapsbygging

Kunnskapsbygging og aktiv deltakelse i samfunnsdebatten er kjernen i Nettverkets arbeid. I tillegg til å delta på åpne møter og møter i regi av medlemsorganisasjonene arrangerte vi også i 2018 en 2-dagers fagsamling for medlemmer og støtte-medlemmer. Vi arrangerte studietur og i mai inviterte vi til såfrøaksjon på Bygdøy Kongsgård der vi delte ut såfrøposer og informasjon om genteknologiloven og arbeidet i Nettverket.

Internasjonalt samarbeid

Nettverket har styrket sitt samarbeid med ulike miljø- og forbrukerorganisasjoner i Europa.

Nettverket har vært på studietur i Katalonia og Aragón som er de eneste områdene i EU der det dyrkes GMO i stor skala. Turen ga viktig kunnskap om praktiske erfaringer for bønder, planteforedlere og samvirkeorganisasjoner. Problemer rundt sameksistens ble understreket av alle aktører som ønsket å dyrke/selge GMO-fri mais.

Styret i Nettverk for GMO-fri mat og fôr vedtok i november 2018 å innlede et nærmere samarbeide med organisasjoner i Norden. Det er tatt initiativ med sikte på å etablere et eget nordisk GMO Nettverk.

Moratorium på utsetting av gendrivere

I forkant av partsmøter i CBD og Cartagena-protokollen oppfordret Nettverket regjeringen til å støtte et internasjonalt moratorium på utsetting av gendrivere.

Selv om gendriver-teknologien potensielt kan bidra til å løse store utfordringer, mener vi kunnskapen om mulige negative effekter for økosystemer og sosioøkonomiske forhold er svært begrenset. Teknologien utfordrer per i dag etablerte metoder for risikovurderinger og kan bety en ny og stor trussel mot det biologiske mangfoldet. FN vedtok ikke et formelt moratorium, men det ble tatt viktige skritt i form av restriktive kjøreregler.

Arendalsuka

I forkant av Arendalsuka 2018 inviterte Bioteknologirådet til et bredt samarbeide om et felles GMO-arrangement. Nettverket så dette som svært positivt, og var ansvarlig vertskap for innleder Ørjan Brinkman. Brinkman er leder i Sveriges Konsumenter og den europeiske forbrukerorganisasjonen BEUC. Erfaringen er at det også i framtiden er fornuftig å samarbeide bredt for å løfte GMO som tema under Arendalsuka.

Seminar om GMO-merking av mat

All mat som inneholder mer enn 0,9 prosent GMO, skal merkes, både i Norge og EU. Det er imidlertid ikke krav om merking av melk, kjøtt, fisk, egg eller andre produkter fra husdyr som har fått GMO i fôret. I Tyskland er det derfor etablert en egen frivillig merkeordning 'Ohne Gentechnik' som skal sikre forbrukere retten til å gjøre informerte valg for all type GMO-mat.

I november arrangerte Nettverket i samarbeide med Forbrukerrådet, Matmerk og Svanemerket et åpent seminar om hva slags merking vi ønsker der-

som GMO blir godkjent i mat i Norge. Direktøren for Ohne Gentechnik, Alexander Hissting, var hovedforedragsholder. I Tyskland har denne merkeordningen vokst til å bli markedsdominerende innen melk, meieriprodukter og fjørfe.

Seminaret var starten på en debatt om de kravene vi og andre organisasjoner vil stille dersom GMO blir godkjent som mat eller fôr i Norge.

Mangfold gir styrke

Nettverkets overordnede mål er å sikre en føre-var basert tilnærming til GMO i forskning og forvaltning, samt å sikre forbrukere og produsenter retten til å velge GMO-frie alternativer.

I dette arbeidet vil Nettverkets medlemsorganisasjoner ha ulike innfallsvinkler fordi vi representerer et mangfold av organisasjoner og bedrifter i Norge. Dette mangfoldet gir styrke, og krever gjensidig respekt for de ulike rollene vi har.

Vi takker alle tillitsvalgte og ansatte i våre medlemsorganisasjoner for viktige bidrag til vårt arbeid og for godt samarbeid i 2018.

Oslo 2. februar 2019

*Aina Bartmann
Daglig leder*

Vi var tilstede på kuslippet på Bygdøy Kongsgård.

FOTO: KAI RUINE STORHAGEN/AKTIV I OSLO

HOVEDAKTIVITETER I MELDINGSÅRET

Kunnskapsbygging

Ett hovedformål for vårt arbeid er å bygge kunnskap og bidra til en demokratisk debatt om genmodifiserte organismer i matproduksjon. De fleste av våre aktiviteter i 2018 har derfor vært knyttet til kunnskapsbygging.

Vi har i tillegg til foredrag og debatter arrangert fagsamling, studietur til Spania, distribuert vårt kunnskapshefte til alle folkehøgskoler, deltatt på internasjonale konferanser og arrangert åpent møte om merkeordninger for GMO-mat for alle aktørene i matmarkedet. Utviklingen innen nye genteknologiske metoder går svært raskt, noe som gjør det nødvendig for oss å bruke mye ressurser på å følge den faglige diskusjonen om

hva som ligger av muligheter og utfordringer i nye forskningsgjennombrudd.

Såfrø-markering

6. mai arrangerte Nettverket stand i forbindelse med Kuslipp på Bygdøy Kongsgård. Formålet var å treffe barnefamilier og fortelle om vårt arbeid. Markeringen er en videreføring av såfrøaksjonene, men der vi nå deler ut poser med GMO-frie frø som folk kan ha med seg hjem. Posene hadde tekst med vårt hovedbudskap om retten til å velge GMO-fritt. Haldis Tjeldflaat Helle fra styret hadde ansvar for planlegging og gjennomføring. Det ble delt ut om lag 450 frøposer og brosjyrer.

Birte Usland og Aina Bartmann sammen med ledelsen i Cooperativa La Menorca og bønder som tidligere hadde vært medlemmer i samvirket Cooperativa Joaquín Costa i Binéfar, Aragón. -Uten samvirkeorganisering hadde det ikke vært mulig å opprettholde GMO-fri produksjon av mais sier president José Luis Ballabriga Ezquerro, leder for kooperativet La Menorca (nr 2 fra venstre)

Middag med spansk bondekost. Fra venstre Sidsel Børresen, Rosa Binimilis, Cesilie Aurbakken, Birte Usland, Juan-José Mallén, Audrun Utskarpen og Angel Gibanel

Studietur til Katalonia og Aragón

Spania er det eneste landet i EU der det produseres GMO i stor skala. 7-9. mai reiste 5 representanter for Nettverket på studietur til Katalonia og Aragón for å høre om erfaringene med dyrking av GMO. Spania har dyrket genmodifisert mais siden 1998. I dag er det kun den insektresistente maisen MON810 som er godkjent for dyrking.

Vi besøkte blant annet Cooperativa La Menorca i Aragón. Kooperativet har 60 medlemmer, som alle driver familielandbruk av varierende størrelse. Dette er det eneste gjenværende kooperativet i provinsen Aragón som dyrker konvensjonell mais i et område der det ellers dyrkes GM-mais. Maisen brukes til menneskemat.

Vi møtte også representanter for et tidligere konvensjonelt kooperativ i Binéfar i Aragón som var blitt kjøpt opp av et større selskap. På grunn av sameksi-

stensprobleme var de bøndene i kooperativet som i utgangspunktet ønsket å dyrke konvensjonelt eller økologisk blitt presset til å gjøre det samme eller legge ned driften.

Vi møtte også ledelsen i bedriften Silos del Cinca i Fraga, Catalonia som selger både genmodifiserte og konvensjonelle såfrø samt andre innsatsfaktorer. Videre besøkte vi frøbanken Esporus i Manresa og det økologiske Cooperativa Salettes i Manresa. Direktøren kunne fortelle at det var en positiv utvikling for økologisk produksjon og forbruk, med unntak for mais som ifølge ham var blitt svært vanskelig på grunn av GMO forurensning.

Felles arrangement under Arendalsuka

I forkant av Arendalsuka 2018 inviterte Bioteknologirådet til bredt samarbeide om et felles GMO- arrangement. Hvilke muligheter og utfordringer skaper denne nye teknologien for norsk land- og havbruk? Hva mener forbrukerne? Og hvordan skal genredigert mat reguleres? Aktører fra hele verdikjeden, fra forskning og matproduksjon til politikk og forbrukerorganisasjoner, var invitert som medarrangører og foredragsholdere.

Nettverket så samarbeidet som svært positivt, og var ansvarlig vertskap for innleder Ørjan Brinkman.

Forbruker og bonde på samme lag; Ørjan Brinkman, leder i den europeiske forbrukerorganisasjonen BEUC og Lars Petter Bartnes, leder i Norges Bondelag.

Brinkman er leder i Sveriges Konsumenter og den europeiske forbrukerorganisasjonen BEUC. Erfaringen er at det også i framtiden er fornuftig å samarbeide bredt for å løfte GMO som tema under Arendalsuka.

Debatten viste at det er bred enighet om at det er nødvendig å legge føre-var prinsippet til grunn også når det gjelder nye GMO-er. Det var også bred enighet om behovet for å styrke forskningen i Norge og for at forbrukere fortsatt skal kunne gjøre informerte valg.

To dagers fagsamling

20.-21. september arrangerte vi et to dagers fagseminar for alle medlemmer og støttemedlemmer. Om lag 30 personer deltok. Formålet med samlingen er faglig kunnskapsbygging og utveksling av ideer og synspunkter knyttet til Nettverkets arbeid. Åpningsforedraget var ved Casper Linnestad, seniorrådgiver i Klima- og miljødepartementet. Tema var norsk lovregulering og forvaltning sett i lys av EU-dommen om regulering av genredigerte organismer.

I foredraget gikk Linnestad gjennom status for GMO i Norge, og orienterte om alle internasjonale avtaler som påvirker vår politikk på området. Han bekreftet at EU-dommen er i tråd med den norske genteknologiloven, men spådde at det vil bli mye protester fra de som ønsket at genredigerte organismer skulle bli holdt utenfor EUs utsettingsdirektiv. Han pekte videre på at Stortinget ønsker en restriktiv GMO politikk og på den aktive rollen Norge har hatt som pådriver i internasjonale forhandlinger om GMO. Han avsluttet med å si at oppgaven er å finne rett balanse mellom å stimulere til forskning og næringsutvikling, samtidig som helse, miljø og andre hensyn ivaretas.

Neste foredrag var ved Dr. Angelika Hilbeck, forsker ved ETH Zürich, Dep. Of Environmental Systems Science. Hilbeck er utdannet entomolog ved North Carolina State University og har tidligere vært leder av Concerned Scientists Europa. Tittelen på hennes foredrag var New genetic engineering techniques -

Eli Grindflek Forsknings-sjef i Norsvin og leder for GENEinnovate

ecosystems and biodiversity. Hennes hovedbudskap var at de gamle GMO-ene ikke har kunnet innfri de mange løftene om bedre og mer robuste planter fordi sammenhengen mellom egenskaper og gener er langt mer kompleks enn det genteknologene til nå har lagt til grunn. I tillegg kommer de uforutsigbare interaksjonene mellom en GMO og økosystemet den settes ut i. Dette er ifølge Hilbeck årsaken til at de konvensjonelle metodene for planteforedling har gitt bedre resultater på egenskaper som tørke-resistens og næringsinnhold. Hilbeck tror mange av de samme begrensningene vil gjelde for de nye gen-modifiseringsmetodene. I andre del av sitt foredrag viste Hilbeck til effekter på insekter og mikroorganismer som skyldes de ulike Cry-proteinene i insekt-resistente planter (Bt-planter) og direkte og indirekte effekter på insekter som følge av utbredelsen av sprøytemiddelresistente planter.

Angelika Hilbeck, professor ved ETH Zürich

Casper Linnestad, seniorrådgiver i KLD
FOTO: CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY (CBD)

Andre dag holdt Eli Grindflek, forsknings- og utviklingsleder i Norsvin et foredrag om muligheter og utfordringer knyttet til genredigering i matproduksjon. Grindflek er leder av GENEinnovate, et felles forsknings-prosjekt mellom Norsvin, Graminor, Geno og AquaGen.

Formålet er å etablere et forskningsmiljø med kompetanse innen genredigeringsteknologi på husdyr, fisk og planter i Norge. Grindflek ga en detaljert gjennomgang av hvordan CRISPR/Cas9 brukes i forskningsarbeidet. Hun understreket at selv om de nye metodene byr på store muligheter er det foreløpig kun snakk om forskning. Det er for tidlig å konkludere i forhold til om, og eventuelt hvordan, genredigering vil bli tatt i bruk. Grindflek orienterte også om AquaGen og hvordan de forsker på genredigering på laks, da forskningssjef Anna Wargelius fra AquaGen måtte melde forfall.

Tilbakemeldingen fra deltakerne er at fagsamlingene gir viktig fagkunnskap som den enkelte tar med seg tilbake i egen organisasjon.

9th European Conference of GMO-Free Regions

3 representanter for Nettverket deltok på en to dagers konferanse i september i Berlin. Konfer-

Network of 64 GMcrop-free Regions in Europe

Fra venstre på bildet: Cesilie Aurbakken, Norge, Tatjana Brankov, landbruksøkonom fra Serbia, Janet Maro, direktør for Sustainable Agriculture i Tanzania og Gerald Miles, gårdbruker fra Wales.

ansen var i regi av European GMO-Free Regions NETWORK. Dette er en paraplyorganisasjon for over 60 regioner i Europa som har forpliktet seg til ikke å dyrke GMO, og som har som målsetting å bli uavhengige av import av GMO i mat og fôr. Arbeidet ledes av departementet for miljø-, klima-, landbruk- og forbrukerbeskyttelse i den tyske delstaten Hessen. Konferansen samlet flere hundre representanter fra myndigheter, matindustri, forskningsinstitusjoner og frivillige organisasjoner.

I sluttetklæringen fra konferansen pekes det på at den restriktive politikken på GMO-området i EU har vært et konkurransefortrinn for EU og gitt positive effekter både for forbrukere, bønder og det biologiske mangfoldet. I erklæringen heter det videre at EU og europeiske ledere nå må legge EU-dommen av 25. juli til grunn i internasjonale forhandlinger. Det er viktig at europeiske politikere blir pådrivere for at genredigerte organismer skal omfattes av Cartagena-protokollen. Dette vil sikre en genteknologisk forskning og utvikling som tar bærekraft på alvor. Uttalelsen pekte også på det store behovet for mer uavhengig forskning på genteknologiområdet.

Seminar i Brussel om nye GMO-er

3 representanter fra Nettverket deltok på en konferanse i desember i regi av IFOAM- Organic International der tema var de nye GMO-ene. Seminaret samlet representanter for 27 forbrukere, miljø og landbruksorganisasjoner i Europa. Hovedtemaene var mulige konsekvenser for økosystemene ved utsetting av genredigerte organismer og hvordan sporing og merking av de nye GMO-ene best kan operasjonaliseres.

Nordisk samarbeide

I 2014 tok Nettverk for GMO-fri mat og fôr initiativ til et tettere nordisk samarbeide om GMO. I 2018 har vi sammen med våre samarbeidspartnere i Sverige og Danmark blitt enige om å arrangere en felles nordisk konferanse i 2019 der tema er nye genteknologier. Det langsiktige målet er et nordisk GMO nettverk.

Åpent møte om merkeordninger

Det er lovpålagt at all mat som inneholder mer enn 0,9 prosent GMO, skal merkes. Det er imidlertid

ikke et lovkrav om merking av melk, kjøtt, fisk, egg eller andre produkter fra husdyr som har fått GMO i fôret. I dag er det ikke gitt godkjenning til å dyrke eller importere GMO til mat eller fôr i Norge. Dette kan imidlertid raskt endres, blant annet på grunn av økt handel og en mulig implementering av EUs mat og fôrdirektiv.

I november arrangerte Nettverket i samarbeide med Forbrukerrådet, Matmerk og Svanemerket et åpent seminar om hva slags merking vi ønsker dersom GMO blir godkjent i mat i Norge. Hvordan kan vi sikre forbrukernes rett til å gjøre informerte valg dersom GMO kommer inn i det norske markedet? Hva kan vi lære fra land der GMO er tillatt?

I Tyskland er det etablert en egen frivillig merkeordning 'Ohne Gentechnik' som skal sikre forbrukere retten til å gjøre informerte valg for all type GMO-

mat. I Tyskland har denne merkeordningen vokst til å bli markedsdominerende innen melk, meieriprodukter og fjørfe. Den første norske laksen merket Ohne Gentechnik ventes på markedet i Tyskland i løpet av 2019.

På vårt seminar inviterte vi derfor direktøren for Ohne Gentechnik, Alexander Hissting, som hovedforedragsholder. I tillegg var det innledninger fra en rekke sentrale ledere i Norge. Gunstein Instefjord innledet for Forbrukerrådet, Nina Sundqvist for Matmerk, Per Skorge for Norges Bondelag, Geir Ove Ystmark for Norsk Sjømat og Ola Hedstein for Norsk Landbruksamvirke. Senior miljørådgiver Audrun Utskarpen innledet for Svanemerket.

Seminaret samlet nærmere 60 personer og var starten på en debatt om de kravene vi og andre organisasjoner vil stille dersom GMO blir godkjent som mat eller fôr i Norge.

Forslag om Offentlig Utvalg

I september 2017 ba Nettverk for GMO-fri mat og fôr regjeringen om å sette ned et offentlig utvalg for å vurdere innføring og bruk av de nye genteknologiske metodene. Bakgrunnen var den raske utviklingen av genteknologiske metoder som vil stille oss som samfunn overfor en rekke nye problemstillinger. I vårt innspill viste vi til at det er økende interesse for å ta i bruk de nye teknologiene blant norske næringsaktører, samtidig er det stor usikkerhet om muligheter og utfordringer knyttet til genredigering.

Genredigering kan i teorien brukes til å endre alle former for liv. Det hevdes at CRISPR/Cas9 og andre metoder for genredigering er så billig og enkelt at nesten hvem som helst vil kunne foreta genmodifisering. Dersom dette er tilfelle risikerer vi å spre nye organismer i økosystemene i et tempo og et omfang vi tidligere ikke har vært vitne til. Risikoen for negative konsekvenser vil øke i takt med tempo og utbredelse innen de fleste samfunnsområder, og i særdeleshet ved utsetting i økosystemene.

I dag er kunnskapen om bruk av genredigering mangelfull og fragmentert. Det er fortsatt usikkerhet knyttet til selve teknologien både når det gjelder effekter på cellenivå og i organismen. Vi er særlig bekymret for manglende kunnskap når det gjelder effekter i ulike økosystemer.

Det bør være i alles interesse, uansett holdning til GMO, å få mest mulig kunnskap om de nye genteknologiske metodene. Et offentlig utvalg/NOU vil bidra til å samle og utvikle kunnskap om muligheter og utfordringer knyttet til genmodifiserte dyr og planter, og bidra til et best mulig beslutningsgrunnlag for myndigheter, næringsaktører og forbrukere.

Nettverk for GMO-fri mat og fôr sitt arbeidsområde er bruk av GMO i matproduksjonen, det vil si GMO-er som behandles etter Genteknologiloven. Vårt primære ønske er at NOU-en avgrenses til å omhandle organismer som reguleres av denne loven. Samtidig vil vi

understreke at det sannsynligvis vil være stor overføringsverdi fra humanmedisin, særlig innen husdyravl, og at det derfor vil kunne være hensiktsmessig å trekke inn kunnskap og erfaring fra humanmedisin.

Bioteknologirådet foreslo også at regjeringen setter ned et offentlig utvalg for å arbeide videre med problemstillingene knyttet til rådets ulike forslag til endring av genteknologiloven som ble overrakt klima og miljøministeren 4. desember 2018.

Vi har hatt en positiv dialog med Klima- og miljødepartementet om saken, og understreket at utvalget må være bredt sammensatt for å kunne gi et best mulig beslutningsgrunnlag for myndigheter, næringsaktører og forbrukere.

Forholdet mellom genteknologiloven og matloven

Nettverket har arbeidet med forholdet mellom godkjenningsskriteriene i genteknologiloven og matloven. I 2009 reiste Bioteknologirådet spørsmålet om det ikke er et paradoks at genteknologiloven har selvstendige vurderingskriterier til bærekraft, samfunnsnytte og etikk, mens matloven ikke stiller de samme kravene. Spiredyktige GMO-er reguleres gjennom genteknologiloven, mens prosesserte GMO-er reguleres gjennom matloven. Dette spørsmålet har etter vår vurdering blitt aktualisert gjennom vedtaket i regjeringen 2. juni 2017 der det ble lagt ned forbud mot maislinje 1507. Regjeringen viste til verdigrunlaget i befolkningen og slo fast at de etiske hensynene er tilstrekkelig grunnlag for å nedlegge forbud mot maislinje 1507.

Dersom det søkes om godkjenning for den samme GMO-en i prosessert variant, vil Norge ikke ha de samme mulighetene til å legge ned forbud, selv om de etiske argumentene vil være de samme knyttet til forholdene i produksjonslandet.

Nettverket mener derfor at begrepene «forbrukerhensyn» og «miljøvennlig produksjon» i matloven må romme vurderinger om etikk, bærekraft og samfunnsnytte slik begrepene er formulert i genteknologiloven.

I dette arbeidet har vi fått foretatt en vurdering av Morten Harper. Harper er jurist og ansatt i Nei til EU. På bakgrunn av vurderingene vil styret arbeide videre med saken.

Konvensjonen om biologisk mangfold og Cartagena-protokollen

Norge har en lang tradisjon som brobygger mellom u-land og i-land, for eksempel i spørsmål om syntetisk biologi under Konvensjonen om Biologisk mangfold (CBD) og under Cartagena-protokollen for GMO. I november deltok Norge under Partsmøter (Cartagena/CBD) i Egypt. I forkant inviterte klima og miljøminister Ola Elvestuen til kontaktmøte med frivillige organisasjoner. Nettverket oppfordret regjeringen til å arbeide for et internasjonalt moratorium på utsetting av gendrivere og internasjonale retningslinjer for risikovurdering av genredigerte organismer med følgende begrunnelse:

Internasjonalt moratorium på utsetting av gendrivere

Gendriver teknologien gjør det for første gang mulig å spre genetiske endringer i store populasjoner av ville planter og dyr, og dermed overstyre de evolusjonsmessige begrensningene naturen setter. Det forskes i dag på om gendrivere kan brukes til å hindre spredning av malaria gjennom å sette ut mygg som gir sterile

hunner. Det forskes også på å bruke gendrivere for å utrydde gnagere på øyer og skadeinsekter i landbruket. I tillegg forskes det på å gjøre utryddingstruede arter resistente mot sykdom.

Selv om gendriver-teknologien potensielt kan bidra til å løse store utfordringer, mener vi kunnskapen om mulige negative effekter for økosystemer og sosioøkonomiske forhold er svært begrenset. Teknologien utfordrer per i dag etablerte metoder for risikovurderinger og kan bety en ny og stor trussel mot det biologiske mangfoldet.

Teknologien reiser også en rekke juridiske problemstillinger. Gendrivere er konstruert for å utrydde eller påvirke hele populasjoner uten mulighet til å begrense effektene innenfor nasjonale grenser. I Konvensjonen om Biologisk mangfold er det nedfelt bestemmelser om at ingen aktivitet skal kunne medføre skade på andre nasjoners landområder.

På denne bakgrunn mener vi føre-var prinsippet må legges til grunn gjennom et internasjonalt moratorium. Et moratorium må gjelde all utsetting og feltforsøk inntil internasjonale regler for risikovurdering og regulering er på plass. Et moratorium bør ikke hindre videre forskning på gendriver teknologi.

Internasjonale retningslinjer for risikovurdering av genredigerte organismer

Cartagenaprotokollen definerer Living modified organisms (LMO) som en organisme som har fått en ny kombinasjon av genetisk materiale ved bruk av moderne bioteknologi. Dette er nært definisjonen av GMO i den norske genteknologiloven og i EUs utsettingsdirektiv (Directive 2001/18). 25.juli 2018 klargjorde den europeiske domstolen at alle genredigerte organismer er å regne som GMO og skal reguleres gjennom utsettingsdirektivet. Vi ber Norge bidra til at det utvikles internasjonale retningslinjer for risikovurdering av genredigerte organismer innenfor Cartagenaprotokollen.

Resultatene fra partsmøtene i Egypt var at det ikke ble vedtatt et formelt moratorium, men Nettverket er likevel fornøyd med at FN så klart sier at føre-var prinsippet må legges til grunn ved eventuell utsetting av gendrivere, at det må være en sak til sak behandling og at det må kreves demokratiske prosesser i forkant av eventuelle utsettinger.

I spørsmålet om å definere genredigerte organismer inn under Cartagenaprotokollen ble det ikke gjort formelle vedtak.

Digitalisering av genressursene – mister vi kontrollen?

Vår medlemsorganisasjon Utviklingsfondet arbeider spesielt med bønders rettigheter i utviklingsland. De har deltatt i flere internasjonale forhandlingsmøter og har reist spørsmålet om kontroll over genressursene i forbindelse med digitalisering.

Gene til mange plante- og dyrearter er nå kartlagt, og digitalisering av denne informasjonen har gjort det enklere å dele og få tilgang til kunnskap om genene. Ved å benytte digitale databaser kan forskere nå få tilgang til kunnskap om gener som tidligere ikke var tilgjengelig. Denne kunnskapen kan så anvendes i forskning og utvikling. Kunnskapen kan i teorien brukes til gode formål innen forskning og i utvikling av nye egenskaper hos kulturplanter eller i utviklingen av nye medisiner.

Samtidig som digitaliseringen kan gi mange fordeler, er det også mange faremomenter knyttet til dette. Noen av de største utfordringene er å sikre opprin-

nelseslandenes rettigheter og unngå at tredjeparter får tilgang på genressursene uten å følge de etablerte regelverkene og avtalene om overføring av ressursene. Både Konvensjonen for biologisk mangfold og Den internasjonale plantetraktaten, de to viktigste internasjonale rammeverkene som regulerer bruken av naturmangfoldet og genressursene, har etablert regler og mekanismer om tilgang og fordelsfordeling for bruk av ressursene. Velfungerende mekanismer som sikrer opprinnelseslandenes rettigheter og bidrar til fordeling av godene fra bruken av ressursene er viktig for at medlemslandene og andre aktører har tillit til disse rammeverkene. Dette er igjen avgjørende for fortsatt deling av genressurser i fremtiden. Digitaliseringen har imidlertid gått så raskt at de internasjonale rammeverkene ikke har klart å følge opp og tilpasse mekanismene og regelverkene til disse nye mulighetene. Dermed kan digitaliseringen utgjøre en trussel for de internasjonale rammeverkens kapasitet til å sikre en rettferdig tilgang og fordelsfordeling av bruken av genressursene.

Kontroll over genressurser står sentralt i arbeidet for bønders rettigheter.

Det er ikke bare i Europa folk er opptatt av hvordan GMO reguleres. Her demonstrerer forbrukere og bønder sammen i Sør-Korea med krav om regulering og merking av all GMO-mat.

VIKTIGE HENDELSER PÅ GENTEKNOLOGIOMRÅDET I 2018

Forslag om oppmykning av genteknologiloven

Bioteknologirådet fremmet i desember 2017 et forslag om endring av genteknologiloven. De inviterte til offentlig debatt og frist for innspill i mai. Nettverket og flertallet av våre medlemsorganisasjoner var aktive i debatten og fremmet skriftlige innspill.

I desember 2018 overleverte Bioteknologiråd sine endelige anbefalinger til Klima- og miljøminister Ola Elvestuen.

Et samlet Bioteknologiråd anbefaler at myndighetene allerede nå klargjør og benytter de mulighetene som finnes innenfor dagens regelverk for større fleksibilitet i behandlingen av søknader om utsetting av GMO.

Et samlet Bioteknologiråd anbefaler også regjeringen å opprette et offentlig utvalg som kan utrede nærmere forslag til endringer i genteknologilovens bestemmelser

om utsetting av genmodifiserte organismer. Utvalget bør vurdere ulike måter for å differensiere og forenkle behandlingen av søknader om utsetting av GMO, herunder den nivådelingen flertallet foreslår.

Flertallet i rådet på elleve medlemmer ønsker å differensiere regelverket ved å nivådele godkjenningskrav, der den genetiske endringen og egenskaper til produktet avgjør om det er tilstrekkelig med meldeplikt eller behov for en grundigere vurdering og godkjenning.

Et mindretall på tre medlemmer ønsker også å differensiere krav til ulike GMO, men at denne tilpasningen gjøres innenfor dagens genteknologilov.

Et samlet råd vil ha en merkeordning som sikrer forbrukerne relevant informasjon og et godt grunnlag for å velge. Rådet ønsker at dagens vurderinger av samfunnsnytte, bærekraft og etikk skal ligge fast.

A young woman with her hair in a bun, wearing a grey bomber jacket, is talking on a black mobile phone. She is holding a package of food, possibly a sandwich or a snack, in her left hand. The background is a blurred grocery store aisle with shelves of products.

Flertallet i Bioteknologirådet vil merke alle GMO-er slik at forbrukere kan gjøre informerte valg.

Hele forslaget kan leses her: <http://www.bioteknologiradet.no/filarkiv/2018/12/2018-12-03-Komplett-genteknologiloven-Bioteknologiradet-til-web.pdf>

Rapport om Samfunnsnytte

Samfunnsnytte er ett av fem vurderingskriterier for GMO-søknader under genteknologiloven. Men hva skal vi legge i begrepet samfunnsnytte? Hvordan kan vi måle konsekvensene i Norge av å godkjenne eller ikke godkjenne en GMO-søknad? Er det noen grupper som påvirkes i særlig grad? På oppdrag fra Miljødirektoratet fikk Bioteknologirådet i 2018 utarbeidet en rapport som grunnlag for operasjonaliseringen av begrepet samfunnsnytte. Et viktig moment i arbeidet med å vurdere samfunnsnytte er å finne ut hva slags virkninger, både fordeler og ulemper, godkjenning av en GMO vil få sammenlikna med avslag på søknaden. Hvilke grupper i samfunnet det kan gjelde, og hvordan samfunnet ellers, blant annet norsk matproduksjon, kan bli påvirket, er også viktig. Rapporten ble lagt fram av Kristin Magnussen.

Rapporten kan leses her http://www.bioteknologiradet.no/filarkiv/2018/02/2018-02-26-Rapport_Samfunnsnytte.pdf

Kristin Halvorsen, leder i Bioteknologirådet overleverer rapporten om samfunnsnytte til Ellen Hambro, direktør i Miljødirektoratet.

FOTO: BIOTEKNOLOGIRÅDET

Nettverk for GMO-fri mat og fôr mener:

1. Forholdet til EØS-avtalen må avklares før det eventuelt settes i gang en prosess med forslag til lovendringer. Det bør også avklares hvorvidt Norge står fritt til å gjeninnføre dagens lov dersom en liberalisering skulle vise seg ikke å fungere etter hensikten.

2. Genteknologiloven gir i dag mulighet for en effektiv og fleksibel forvaltning. Veiledningsdokumentene bør oppdateres i takt med den teknologiske utviklingen, og det bør settes av ressurser til styrket informasjon og brukerveiledning.

3. Føre-var prinsippet må legges til grunn i vurdering av alle GMO-er og det er derfor nødvendig med en sak til sak behandling som i dag.

4. Det må stilles krav til sporbarhet og merking. Dette er viktig for å ivareta både forbrukere og produsenters rett til å gjøre informerte valg og for muligheten til å overvåke økosystemene.

5. Det er en viktig demokratisk verdi at befolkningen har rett til åpen informasjon og til å bli hørt i spørsmål om GMO. Åpne høringer er viktig for tilliten til myndighetene og til produkter som har fått godkjenning gjennom loven.

Vårt innspill kan leses i sin helhet [her](http://gmofrimat.no/index.php/2018/05/05/genteknologiloven-er-framtidsretta/).
<http://gmofrimat.no/index.php/2018/05/05/genteknologiloven-er-framtidsretta/>

FOTO: HAVFORSKNINGSINSTITUTTET

EU-dommen om framtidig regulering av GMO

25. juli avga EU-domstolen sin kjennelse i spørsmålet om regulering av genredigerte organismer (ECJ, Case -528/16). Domstolen slo fast at alle organismer som er fremkommet ved bruk av CRISPR-metoden eller andre nye genteknologiske metoder skal behandles som GMO-er og skal reguleres gjennom EUs utsettingsdirektiv. Det medfører blant annet at også genredigerte organismer må kunne spores og merkes.

EU-dommen er i tråd med de prinsippene årsmøtet i Nettverket vedtok i mars 2017. Den er også i tråd med næringskomiteens enstemmige merknad ved behandling av landbruksmeldingen 'Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon' i april 2017.

EU-dommen sier klart at organismer som er laget med gammeldags mutagenese (stråling/kjemi) fortsatt skal være unntatt fra GMO-regulering ut fra erfaring med «trygg bruk». Domstolen sier imidlertid

at nasjonalstatene fritt kan innføre regulering av gammeldags mutagenese. EU-dommen legger også til grunn at alle nye genteknologimetoder må reguleres fordi de har potensiale for negative effekter og at de kan anvendes i et helt annet omfang og tempo enn det som tidligere har vært mulig med gamle metoder.

I etterkant av dommen har flere forskningsmiljøer og genteknologiselskaper kritisert dommen, og hevdet at den vil sette en stopper for utvikling og bruk av moderne genteknologi i Europa. Nettverket mener dommen skaper forutsigbarhet og like konkurranseforhold i EU/EØS-området, og at kjennelsen er positiv for forbrukere, miljø og næringsaktører.

Etter vår vurdering vil EU-dommen fremme den type forskning og utvikling som er i tråd med sentrale verdier knyttet til mattrygghet og etikk i Europa. Åpenhet og en sak til sak vurdering av gamle og nye GMO-er bidrar til å skape tillit mellom myndigheter og befolkning. Dette mener vi også forskere og næringsaktører burde se seg tjent med.

En nødvendig konsekvens av dommen er at det settes av ressurser til å utvikle gode metoder for sporing og merking av genredigerte organismer.

Forskning på genredigering i Norge

Nettverket ønsker mer forskning på genteknologiske metoder i Norge, både på konkrete bruksområder og grunnforskning. Det er viktig at vi bygger opp kompetanse knyttet til norske forhold og i norske forskningsmiljøer.

I 2018 startet forskningsprosjektet GENEinnovate. Prosjektet ledes av Norsvin, og er et samarbeid med Geno, Graminor, AquaGen, NMBU og Bioteknologirådet. Formålet er å etablere et forskningsmiljø med kompetanse innen genredigeringsteknologi på husdyr, fisk og planter i Norge. Nettverket ser svært positivt på denne forskningen, men mener det offentlige må ta ansvar for et løft innen grunnforskning og risikoforskning knyttet til genredigering.

Genredigering i oppdrettsnæringen

I 2018 satte havbruksnæringen genredigering på dagsorden med full tyngde. Nettverk for GMO-fri mat og fôr brukte mye tid på kunnskapsbygging om bruk av genredigering i oppdrettsnæringen. Aktuelle bruksområder er resistens mot lus og mot virus-sjukdommer, genredigert fôr og steril laks.

I april var daglig leder Aina Bartmann innleder og paneldeltaker på konferansen Havbruk 2018. Konferansen var i regi av Forskningsrådet og Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond og samlet over 500 deltakere.

Hovedbudskapet vårt var at åpenhet og tillit vil være helt avgjørende for om forbrukere og produsenter vil vurdere genredigerte produkter som en positiv mulighet i framtiden. Dersom oppdrettsnæringen mener at for eksempel en genredigert steril laks er bra for villaksstammen må de selv sørge for å fortelle forbrukerne om dette. Merking av produktene er en selvfølge.

Besøk av Denis Kabiito fra World Farmers Organisation

I oktober hadde Norges Bondelag besøk av Bonde Denis Kabiito fra Uganda. Han var i Norge i forbindelse med en paneldebatt i regi av Bioteknologirådet om GMO og Afrika. Kabiito er leder for ungdomsorganisasjonen i World Farmer Organisation (WFO) i tillegg til at han er bonde og leder i organisasjon for unge bønder i Uganda.

Nettverket møtte ham under hans opphold i Norge og fikk høre hans vurderinger rundt GMO i afrikansk landbruk. Hans hovedbudskap var at det er nødvendig å se på andre løsninger på sultproblemene enn på GMO. Kabiito mente det er nødvendig å være forsiktig med å introdusere GMO-produksjon i Uganda og andre afrikanske land. Hans vurdering er at bøndene blir mer sårbare ved å produsere GMO-produkt. Hva skjer hvis den ene veksten ikke slår til? I dag har afrikanske land en stor variasjon av lokale vekster og en blanding av små og store bønder. Han var klar på at GMO blir promotert av store bedrifter, plante-foredlingselskap og forskere, ikke av bøndene selv eller etterspørsel ifra forbrukerne. Kabiito var opptatt av at merking av GMO-mat er helt sentralt og at det må satses mer på å ta vare på og utvikle det lokale mangfoldet og at ny teknologi må ta utgangspunkt i det bøndene selv etterspør. Dette er i tråd strategiene FNs matvareorganisasjon FAO har for en bærekraftig matproduksjon.

NETTVERK FOR GMO-FRI MAT OG FÔR 2018

Nettverk for GMO-fri mat og fôr ble formelt stiftet som en forening i 2016. Foreningen fungerer som en paraplyorganisasjon for organisasjoner, bedrifter og andre private eller offentlige institusjoner som støtter formålet for vårt arbeid.

Nettverk for GMO-fri mat og fôr er livssynsøytral og partipolitisk uavhengig. Arbeidsområder og prioriteringer er nedfelt i vedtekter, politisk plattform, budsjett og arbeidsplan.

Formål for Nettverk for GMO-fri mat og fôr

- Nettverk for GMO-fri mat og fôr arbeider for å sikre forbrukere og matprodusenter retten til å velge GMO-fri mat, fôr, frø og dyr. Med genmodifisert organisme (GMO), menes en plante, et dyr

eller en mikroorganisme som har fått arvestoffet sitt endret ved hjelp av genteknologi

- Nettverk for GMO-fri mat og fôr skal bidra til en restriktiv praksis for bruk av GMO nasjonalt og internasjonalt
- Nettverk for GMO-fri mat og fôr skal gjennom oppbygging og spredning av kunnskapsbasert informasjon bidra til en demokratisk debatt om GMO
- Nettverk for GMO-fri mat og fôr er ikke prinsipielt mot genteknologi og GMO, men skal være en pådriver for uavhengig forskning og en føre-var basert tilnærming innen lovregulering og anvendelse av GMO

Deltakere på fagsamling på Kringler Gjestegård september 2018

Finansiering

Nettverk for GMO-fri mat og fôr finansieres av medlemskontingenter og organisasjonsstøtte fra Landbruks- og matdepartementet.

Medlemmer 2018 og deres representanter

1. Biologisk-dynamisk forening ved Kaarina Borud
2. Bondens marked Norge ved Randi Ledaal Gjertsen
3. Greenpeace ved Truls Gulowsen
4. Natur og Ungdom ved Haldis Tjeldflaat Helle
5. Norges Birøkerlag ved Trond Gjessing
6. Norges Bondelag ved Elin Marie Stabbetorp
7. Norges Bygdekvinnelag ved Cesilie Aurbakken
8. Norges Bygdeungdomslag ved Inger Johanne Brandsrud
9. Norsk Bonde- og Småbrukarlag ved Ole-Jakob

Christensen/Bente Florelius

10. Norsk Landbrukssamvirke ved Ola Hedstein
11. Norges Naturvernforbund ved Jorunn Vallestad/
Vallestad / Sidsel Børresen
12. Økologisk Norge ved Markus Brun Hustad/
Børre Solberg
13. Spire ved Anniken Fure
14. Utviklingsfondet ved Elin C. Ranum

Støttemedlemmer 2018 og deres representanter

1. Coop Norge SA ved Knut Lutnæs
2. Debio ved Gerald Altena
3. Denofa ved Bjørn Rask Thomsen
4. REMA 1000 ved Mette Fossum

Professor i zoologi, Eline Hågvar, holdt fagforedrag i forkant av årsmøtet 2018. Tema var mulige utilsiktede effekter på økosystemene ved utsetting av GMO

STYRET 2018

Styret har i meldingsåret bestått av:

Cesilie Aurbakken,
Norges Bygdekvinne­lag, styreleder

Markus Brun Hustad,
Økologisk Norge

Haldis Tjeldflaat Helle,
Natur og Ungdom

Elin C. Ranum,
Utviklingsfondet

Elin Marie Stabbetorp,
Norges Bondelag

STYRETS ARBEID 2018

Styret har i meldingsåret hatt 4 ordinære styremøter og ett styremøte per e-post. Styret har behandlet 32 saker.

Ansatte

Aina Bartmann har vært ansatt som daglig leder i 100 % stilling i 2018.

Nettverket har ikke arbeidsgiveransvar for ansatte utenom daglig leder. Sidsel Børresen har arbeidet på timebasis som faglig rådgiver og redaktør av nyhetsbrevet. Audrun Utskarpen har arbeidet på timebasis som faglig rådgiver

Administrasjon og formell arbeidsgiver 2017

Nettverk for GMO-fri mat og fôr, Hollendergata 5, Oslo. Nettverket leier kontor og administrative tjenester i Norges Bygdekvinnelag tilsvarende 50 %, resten av virksomheten baseres på hjemmekontor.

Nøkkeltall og disponering av årsresultat

Nettverket har et samlet årsresultat på minus 25 114 kroner. Underskuddet belastes egenkapitalen.

Grunnlag for videre drift

Forutsetninger om fortsatt drift og utvikling er til stede og årsoppgjøret for 2018 er satt opp under denne forutsetning. Det er sikkerhet for 1,5 millioner kroner i grunnstøtte over statsbudsjettet for 2019. I tillegg kommer bidrag fra medlemsorganisasjonene. Det er på bakgrunn av dette grunnlag for videre drift av arbeidet i Nettverk for GMO-fri mat og fôr.

Likestilling, arbeidsmiljø og ytre miljø

Styret består av kvinner og menn, og dette er nedfelt i vedtektene. Arbeidsmiljøet vurderes som godt, og virksomheten forurenser ikke det ytre miljøet.

Det er ikke registrert skader eller uhell knyttet til driften. Tiltak for å sikre godt arbeidsmiljø er faste medarbeidersamtaler.

Hjemmeside, facebook og elektronisk nyhetsbrev

Nettverket fikk i 2018 nye hjemmesider. Disse skal i hovedsak gi informasjon om hvem vi er og hva vi arbeider for. I tillegg fungerer siden som nyhetsarkiv der alle nyhetsbrev lagres i eget arkiv.

Se www.gmo-frimat.no.

Vår facebookside har endret navn fra 'Nei til GMO' til 'Nettverk for GMO-fri mat og fôr'. Siden har i overkant av 8 000 følgere og er vår viktigste kommunikasjonskanal. Vårt elektroniske nyhetsbrev 'Nytt om GMO' er gratis og kommer ut ca. 10 ganger i året.

Aina Bartmann

Sidsel Børresen

Audrun Utskarpen

NETTVERK FOR GMO-FRI MAT OG FÔR

Hollendergata 5

Postboks 9358, Grønland - 0135 Oslo

e-post: aina.bartmann@gmofrimat.no

telefon: 0047 913 50 074